

Hadley Cantril (1906-1969) i Herbert Blumer (1900-1987): Psicologia social, investigació sobre 'mass-media' i interaccionisme simbòlic

No és cap exageració dir que els estudis de psicologia social des de 1930 fins 1960 van tenir com a principals mecenes els serveis secrets nord-americans (l'FBI, algunes fundacions privades i bàsicament la CIA), preocupats tots tant per l'extensió del comunisme al món com per la necessitat de controlar les masses obreres a l'interior del país. La guerra freda psicològica està en la base de molts estudis sobre els comportaments socials i no s'aplicà bàsicament sobre l'enemic sinó sobre la població dels Estats Units i d'Occident en general.

L'any 1945, el general John Magruder (1887-1958) va proposar que el serveis secrets militars es dediquessin a un ambiciós projecte de propaganda 'en temps de pau' sobre la base de les aportacions de les ciències humanes. Magruder no va tenir èxit personalment, però sí les seves idees, de manera que poc després nasqué la CIA que sostingué tres Instituts dedicats a investigar en temes de psicologia social:

- 1.- 'Bureau of Applied Social Research' (BASR) de Paul Lazarsfeld (Columbia)
- 2.- 'Institute for International Social Research' (IISR) de Hadley Cantril.
- 3.- 'Center for International Studies' (CENIS) de Ithiel de Sola Pool (Institut Tecnològic de Massachusetts, MIT), amb diners formalment provinents de la Fundació Ford i en realitat de la CIA.

En aquestes institucions acadèmiques, els treballs de psicologia social que provenien de Le Bon van ser repensats al llarg de la primera meitat del segle 20 per investigadors en sociologia (i després en psicologia) dels mass-media. Significativament, l'estudi sobre la conducta de les masses va derivar, a partir ja dels anys 1930, però amb més intensitat posteriorment, cap a l'estudi d'una nova figura social: els espectadors.

Si Bernays tingué un cert paper com a inspirador en l'ombra d'aquestes recerques, l'efocament bàsic dels estudis sobre psicologia social i manipulació de conductes grupals deriva del funcionalisme de l'escola de sociologia de Xicago i, en conseqüència, comparteix una inclinació antihumanista. Per a l'Escola de Xicago el que existeixen són estructures i funcions, que els individus realitzen d'una manera impersonal. Un individu pot ser substituït per un altre perquè, amb independència de les seves característiques personals (ser llest o estúpid, alt o baix...), el que importa és 'què' fan, i no si s'ho creuen o no.

Bernays ja havia observat que: 'En el nostre món contemporani, el cinema és, sense que ell mateix ho sàpiga, la corretja de transmissió més eficaç de la propaganda. No té igual per propagar idees i opinions. El cinema té el poder d'uniformitzar els pensaments i els hàbits de tota la nació. (...) El cinema, només serveix per a les idees i els fets de moda'. I el que es va intentar fou descobrir els hàbits dels espectadors per tal de convertir-los en model funcional per al control social.

L'espectador constitueix un tipus de grup social molt més submís que la massa estudiada per Tarde i Le Bon. No era un individu nascut de les dures condicions de la fàbrica, sinó un producte del temps d'oci: la seva forma de reaccionar era

hedonista i no crispada. Poques coses hi deu haver més plàcides que un espectador sortint del cinema després de veure una pel·lícula romàntica, per beneït que sigui l'argument.

Molt aviat es va observar que l'espectador cinematogràfic model era un tipus humà influenciable i emotiu. Les qüestions de conformitat social i de lideratge es gestionen d'una manera completament diferent entre 'masses' que entre 'espectadors'. Le Bon ja havia explicat que les masses semblen hipnotitzades i el mateix fet és fàcil d'observar quan se surt d'un gran cinema. El cinema és 'projecció': no només se'ns mostren vides i accions més o menys modèliques, sinó que, en tant que espectadors, ens projectem en el que veiem. Els nens quan surten de veure 'pelis d'índis' fàcilment imiten el xèrif, la solterona voldria trobar un George Clooney com si el film i la vida es confonguessin i així successivament. De la doble situació de l'espectador com a individu passiu i projectiu, tant la psicologia social com la teoria política en van aprendre molt. El model que des d'instàncies polítiques s'aspirava explícitament a potenciar durant els anys de la Guerra freda no era (òbviament) el de l'home massa, sinó el de l'espectador i el consumidor. És a dir, el subjecte passiu, mogut per emocions projectives.

Hadley Cantril i Herbert Blumer, avui molt oblidats, són dos dels primers investigadors i teòrics de les reaccions dels grups davant els mitjans. Cantril fou el primer a fer un estudi objectiu sobre la influència de la ràdio en la modificació dels costums dels oïdors (1937), usant tota classe d'enquestes, en la perspectiva d'assegurar el control (censura) dels continguts dels mitjans.

La seva obra mestra, avui oblidada, és un estudi sobre l'impacte del mític programa d'Orson Welles 'La guerra dels mons', emès el 30 d'octubre de 1938, que va fer creure a quasi un milió i mig d'americans que els alienígenes estaven envaint la Terra. El seu llibre: 'The Invasion from Mars. A study in the psychology of panic' (1940), tenia de fet dos objectius: si d'una banda estudiava les reaccions a un programa de ràdio realment excepcional, de l'altra era implícitament, una invitació a instaurar la censura. De fet, Orson Welles (que passà els darrers anys de la seva vida a Espanya i està enterrat a Andalusia en una finca del torero Antonio Ordóñez) repetia, quan l'hi ho preguntaven, que ell no creia que l'audiència del seu programa hagués estat realment tan important, però que Cantril n'havia exagerat el ressò a posta per interessos propis. Cantril fundà també, com s'ha dit, un centre d'investigació (1940) i col·laborà amb l'Institut Gallup especialitzat en enquestes sociològiques. En tot cas, tant el programa de Welles com el llibre de Cantril (publicat en castellà a Revista de Occidente), mostra que no cal que existeixin els marcians perquè la gent hi cregui.

Per la seva banda, Blumer és autor d'un altre clàssic de la psicologia social, 'Movies and Conduct' (1933) i de la seva continuació, 'Movies, Delinquency, and Crime' (1933), elaborats a base d'una exhaustiva documentació empírica, bàsicament a partir d'enquestes a espectadors. Aquest paràgraf pertany al segon llibre: 'la influència del cinema sembla ser proporcional a la feblesa de la família, l'escola, l'església i el veïnat. Allí on les institucions que tradicionalment han transmès actituds socials i formes de conducta han fet fallida (...) el cinema ha assumit una importància més gran com a font d'idees i de pautes per a la vida'. El cinema, necessita, doncs, ser observat amb tota cura... no fos que esdevingués font de mals exemples...

Blumer recull una idea clàssica de l'Escola de sociologia de Xicago, segons la qual els individus actuen en funció de les significacions que construeixen. És a dir, l'important per a un espectador de cinema no és el que realment passa en la 'peli'. L'important és allò que ell en capeix, val a dir, el que pot entendre o imaginar-se. Aquestes significacions, a més, canvien amb el temps. De manera que diversos

espectadors comprenen coses diferents en el mateix films i un mateix espectador copsa coses diferents quan torna veure la mateixa peli.

Les seves investigacions són importants perquè –contra la tesi conductista- Blumer mostra que la resposta no és proporcional a l'estímul, sinó a l'actitud. Així en l'acció social no es respon tant a un acte com a un 'ambient' o una 'atmosfera'. L'acte que un observador imparcial qualificaria d'insignificant pot tenir unes conseqüències impressionants si és el que fa vessar la copa. L'interaccionisme simbòlic busca 'significats', no lleis perquè considera que el concepte de 'lleis', més aviat entorpeix la investigació. És el significat de l'actitud que creu copsar l'individu (o fins i tot la que s'imagina), i no tant l'acte en ell mateix, el que produeix una reacció.

A partir d'aquí, Blumer elabora la tesi de l'interaccionisme simbòlic, que es basa en 3 hipòtesis:

- 1.- Els humans actuen davant les coses en funció del sentit que les coses tenen per a ells.
- 2.- Aquest sentit és derivat o prové de les interaccions de cadascú amb els altres.
- 3.- El sentit és manipulat i modificat en el procés d'interpretació posat en acte per cadascú en el tractament dels objectes.

La idea que els individus actuen a partir de les construccions que estableixen, nascuda de l'observació de la conducta dels espectadors del cinema, serà fonamental per al constructivisme psicològic durant la segona meitat del segle 20, però com hem vist té un important significat polític, en tant que eina de control social i de domesticació de l'opinió pública.